

i corregit la lectura de la primera edició amb les lectures de les edicions del 1505, 1509 i 1585. És el millor que l'editor podia fer, si la paciència i la fortuna no s'han aliat per permetre la localització de cap manuscrit de l'obra. L'edició del comentari a l'aforisme I.1 (ps. 195-262) parteix del manuscrit únic que ens l'ha fet arribar sencer, del segle xv (Munic CLM 14245). McVaugh té en compte els cinc altres manuscrits que contenen només un fragment del comentari d'Arnau, sobretot de la tercera i darrera *lectio*, que es va copiar sovint per separat. La col·lació del text manuscrit amb el text de les edicions renaixentistes permet de copsar els canvis introduïts al segle XVI, que McVaugh resumeix.

El volum conté els índexs finals habituals de la col·lecció, d'autors, d'obres i de noms llatins, imprescindibles i molt útils, la presència dels quals no cal justificar. Com és habitual, també, les introduccions es presenten en la llengua de redacció original (l'anglès, en aquest cas) i en la traducció al català. Entenc el criteri editorial que hi ha al darrere d'aquesta opció lingüística i no hi tinc res a objectar. Sí que m'agradaria, però, que el text llatí d'Arnau es traduís també al català: els volums de les AVOMO arribarien així a un sector més ampli de públic.

ANÒNIM: *Història de Jacob Xalabín / History of Yaqub Çelebi: A Critical Edition, with an Introduction, Notes and English Translation*, Juan Carlos Bayo Julve & Barry Taylor, Leiden-Boston: Brill, 2016.

ANTON M. ESPADALER
Universitat de Barcelona
aespadaler@ub.edu

En pocs anys la *Història de Jacob Xalabín* ha adquirit una important difusió gràcies al fet d'haver estat traduïda a diferents idiomes. Al castellà (2003), a l'hongarès (2003), al francès (2006), a l'italià —amb nova edició a càrrec d'Anna Maria Compagna— (2010) i al turc (2015). Ara la novel·la rep un nou impuls amb una nova i molt bona edició, amb oportunes i ben documentades notes, i l'acompanyament d'una excel·lent traducció a la llengua anglesa. L'edició i el pròleg són obra de Juan Carlos Bayo Julve, mentre que la versió anglesa es deu a Barry Taylor. Hom hi ha afegit un parell d'annexos: el primer està format per fragments de la *Crònica* de Ramon Muntaner on els turcs tenen algun protagonisme, i el segon per deu documents procedents d'arxius catalans que contenen informació sobre les relacions amb els turcs, ja sigui per part de la mateixa corona o de membres de l'estament mercantil. Els onze fragments dels diversos capítols de la *Crònica*, anotats amb encert, i els deu documents —la meitat dels quals donats a conèixer per Rubió, i ara reeditats— tracten d'enfortir el punt de vista exposat en el pròleg sobre les relacions catalano-turques. O el que és el mateix, sobre els coneixements que la societat catalana —o el lector del *Jacob* com a representant seu— podia

tenir dels turcs. Pel que fa al text de la *Crònica* cal deixar constància que no és gens freqüent que hom recorri al text de la *princeps* de 1558. I no deixa de ser una sorpresa quan, si es volia posar a l'abast d'un públic anglès el més ampli possible, tal vegada hauria estat més útil remetre's a un text fiable i a mà de Muntaner —que existeix, i de fet l'autor en dona algun exemple. Entre els documents triats no sorprèn, d'acord amb aquesta finalitat, la referència a esclaus, i no passa per alt el pas de l'anomenat *Cronicó de Mascaró* on es recull l'entrada a Barcelona del rei Martí l'Humà el 1397, en ocasió de la qual diferents gremis oferiren al rei diversos «jochs», amb personatges (guerrers i cavallets) turcs. De l'edició del *Cronicó* per part de Cingolani a un llibre que d'altra banda se cita (*Lo somni*) no se'n diu res, i dels estudis de Francesc Massip sobre entrades reials, i aquesta en concret, i a qui es deuen força pàgines dedicades a la figura dels «turcs», tampoc, i potser haurien estat profitosos per afegir alguna apuntació sucosa (per ex. a la nota 23 de la p. 9 o a la 6 de la p. 165).

No és senzill de caracteritzar la *Història de Jacob Xalabín*, ni de trobar-li un lloc confortable en el si de la literatura catalana medieval. L'obra constitueix, des del punt de vista de la consideració dels turcs, una rara en el panorama europeu, car és l'única que els tracta sense la pretensió de retratar-los com un grup aliè del tot als principis de la civilització occidental, ni tan sols des de l'òptica religiosa. L'a priori de l'autor és inqüestionablement cristià, però enlloc no es detecta la més lleu crítica a l'Islam. D'altra banda, l'autor —algú que dicta i que al llarg de tota l'obra deixa l'empremta d'un estil fortament oral—, es troba molt lluny dels trets que distingeixen la prosa culta de finals del segle XIV i principis del XV, que són els que marquen tota la literatura posterior. El fet que el manuscrit que l'ha transmès contingui també una obreta pietosa com *La filla de l'emperador Constantí*, amb la qual comparteix trets d'estil, ha fet pensar que el *Jacob* responia a la mateixa finalitat. En realitat, el *Jacob* no concedeix més espai a la digressió moralitzant que el que se sol trobar en obres de caràcter sentimental i aventurer, com el *Pierres de Provença*, novel·leta amb la qual té importants punts de contacte, derivats amb prou probabilitat d'estar emparentades totes dues per un vincle comú, que és *L'escoufle*, de Jean Renart —que comptà amb una versió catalana, amb no menyspreables contactes textuals amb el *Jacob*—, que al seu torn es basa en una narració de les *Mil i una nits*, assenyalada com una de les fonts del nostre anònim, la *Història de Kàmar Azzaman, fill del rei Xabraman*.

Hom cerca, i és lògic, aquells antecedents literaris que tinguin alguna cosa a veure amb Turquia. I ací apareix Muntaner. Però no hi ha rastre en el nostre anònim de la *Crònica*. Muntaner mostra una certa simpatia pels turcs que combaten sota les seves ordres, i en remarca algunes notes que també es poden trobar en d'altres escrits de mà occidental —eficàcia guerrera, valentia, lleialtat—, i manifesta, com tots els occidentals, augmentada i corregida per l'assassinat del seu cabdill Roger de Flor, una nul·la simpatia pels herètics grecs. Ara, això de banda, la relació amb Muntaner, ineludible, acaba aquí. L'autor del *Jacob* desconeixia el relat de Ramon Muntaner, i n'és la prova que la seva toponímia majoritàriament

respon a una percepció diferent. D'altra banda, mai no relaciona la seva Turquia amb cap antecedent ni català ni europeu. Cal recordar, en aquest punt, que el coneixement del món turc per part de l'autor és directe i de primera mà, i no llibresc (cap relació amb els textos d'Aitó de Gorigos, amb Jacques de Vitry o amb Philippe de Mézières, posem per cas), i, en aquest sentit, és un valuós testimoni abans no s'escriguin els rapports dels primers viatgers —clergues, mercaders, diplomàtics i espies— per Turquia, o es redactin les experiències dels antics presoners centreeuropeus en les corts otomanes.

És lògic també que hom rastregi l'aparició de turcs en qualsevol de les seves formes en àmbit català. Ara, donar per fet que el «*pannum novum de ras cum istòria del Soldan*» que es consigna el 1395 al castell de Peratallada, a la mort de Gilibert de Cruilles, feia referència «probably» a Murad o Bajazet, em sembla un pèl optimista. Murat, com és sabut, donà nom al càrrec, com Al-Mansur donà el romànic «almassor», el turc Caramany es radicà en el Gran Caramany que recull el *Tirant*, o el mogol Timur leg en els «tamorlanes», que hom pot trobar, per exemple, a les *Sergas de Esplandián*. Una obra executada per força amb anterioritat a 1395, si no es referia a un personatge de ficció o a Saladí (cf. *Estoire de la guerre sainte*), només podia fer-ho al soldà de Babilònia. En aquest aspecte, la correspondència d'un contemporani com el rei Martí és clara: l'amurat bequí —idèntica fórmula en francès— és el cap dels turcs otomans quan en parla amb d'altres cancelleries, mentre que, per exemple, Suleiman Çelebi, fill de Bajazet, és tractat com a rei, en una lletra de 1405, seguint una fórmula que el nostre context fa molt interessant: «molt alt príncep Moxeraman Xerubin, rey dels Turchs» (Rubió, *Diplomatari de l'orient català*, doc. 690). Això no obsta per reconèixer que l'opció de traduir «amurat» per «Great Emir» és molt encertada.

La detecció d'esclaus turcs i el seu comerç en els territoris catalans de la Corona d'Aragó, com a font d'informació entre el públic potencial de la novel·la, em sembla, en canvi, completament irrellevant. De fet, l'autor tracta el seu lector com si no en sabés absolutament res.

Des d'un punt de vista literari, la característica fonamental del *Jacob* és l'extraordinària coincidència de motius orientals i occidentals al llarg de la novel·la. Certa tradició bibliogràfica, però, insisteix a considerar alguns trets com a exclusius de la tradició oriental. Per exemple, la relació del fetge i la passió amorosa, que Bayo acull, com a propi de les cultures aràbiga, persa i turca. Valgui una mostra, signada per algú incapaç d'admetre cap idea que no fos comuna com Guilhem Molinier, per desmentir-ho:

tan m'as calfat, Amors, lo cor e'l fetge,
que lunhs cosselhs guerir no-m pot de metge.

D'altra banda, em sembla molt discutible que l'autor vulgui atorgar una coloració turquesca a la parla dels personatges. Quan es veu obligat a emprar un mot que el seu públic desconeix el que fa és glossar-lo (*alachàs*: «aquells que venien les

viandes»). Per aquest motiu, no acabo de veure per què el mot «udà», que és una exclamació correntíssima, vulgar i tot, en català medieval («oidà»), hagi de ser pres com un mot que els turcs heretaren del persa, amb el significat de «Déu meu!». «Udà», d'altra banda, delata la pertinença de l'autor al català oriental, que Bayo fa encara més concreta, en suggerir un «Balearic origin for the text».

Pel que fa a la datació, Bayo proposa els voltants del 1400, per tal com l'autor «did not know, most likely because it had not yet happened, of the battle of Ankara on 28 July 1402». És cert que el final de l'obra presenta Bajazet, el gran derrotat a Ankara, encara regnant, i Bayo considera que aquest detall no s'ha de prendre com un recurs. Roman, però, un detall encara més gran, al meu entendre: l'afirmació que es fa al cap. VIII, en el sentit que «vuy en dia Ali Baixa [el personatge més proper a l'autor] regeix e té en poder tot lo regne de l'amorat que vuy és, e no s'í fa sinó ço que ell vol ne mana», no té cap sentit en vida de Bajazet. I el té tot, per contra, durant l'interregne, quan Ali Baixa fou el Gran Visir d'un governant més aviat feble com Suleiman Çelebi. D'altra banda, l'expressió «l'amorat que vuy és» no sembla la idònia per implicar algú present a la novel·la.

Bayo és prudent quant a la personalitat de l'autor: un mercader, un diplomàtic. Un mercenari en les files otomanes. Pots ser aquesta darrera possibilitat fóra la més creïble i la que permetria d'entendre més bé la fiabilitat amb què narra la batalla de Kosovo des d'una òptica incontestablement otomana, com en aquestes pàgines angleses queda del tot demostrat.

ALEGRE, Francesc: *Obres de ficció sentimental*. Requesta, Raonament, Somni i Faula de Neptuno i Diana, edició i estudi a cura de Gemma Pellissa Prades, Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2016; «Bibliotheca Iberica» 3.

PERE QUER

Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya
pquer@uvic.cat

El fet de posar en circulació edicions profusament comentades i analitzades de les ficcions sentimentals de Francesc Alegre fa justícia a una part important de la producció d'un autor que no només ha restat desconeguda durant massa temps, sinó que va ser força menystinguda per la tradició crítica catalana durant dècades sota l'acusació de rebuscada, «gongorina» i adotzenada. Tampoc com a traductor no va ser gaire estudiat, encara que d'aquest aspecte se'n va parlar molt més. Ha estat la insistència de Lola Badia i Jaume Torró inspirant treballs per situar Alegre en el panorama cultural barceloní del segle xv qui ha acabat per sortir-se'n i avui podem dir que aquell personatge boirós s'ha anat perfilant molt. I Déu n'hi do quina figura en va sortint, de tot plegat!